

Лудвиг фон Мизес

Как ранните капиталисти
спасиха Европа от глад

Превод: Даниел Василев

Коректор: Силвия Янакиева

Как ранните капиталисти спасиха Европа от глад

Лудвиг фон Мизес

Преди 200 години, преди напредъка на капитализма, социалният статус на човек е бил един и същ от началото до края на живота му; той го наследява от дедите си и никога не се променя. Ако човек се е родил беден, той винаги оставал беден, а ако се е родил богат – лорд или дук – той запазвал титлата си и прилежащата ѝ собственост до края на живота си.

Колкото до производството, примитивните обработващи индустрии на тези времена съществували почти изцяло в услуга на богатите. Повечето хора (деветдесет или повече процента от населението на Европа) обработвали земята и не влизали в досег с базираната в градовете промишленост. Неизменната система на феодалното общество господствала в най-развитите части на Европа в продължение на много векове.

Но с нарастването на селското население се получил излишък от хора на земята. Тези, които нямали наследени земи или имоти, нямало нито какво да вършат, нито било възможно да работят в промишлеността – управителите на градовете спирали техния достъп до нея. Броят на тези „изгнаници“ продължил да се увеличава и никой не знаел какво да прави с тях. Те били „пролетарии“ в пълния смисъл на думата; бедняци, които правителството можело само да настанява в изправителните домове или в домовете за бедни. В някои части на Европа, особено в Холандия и Англия, те станали толкова многобройни, че до XVIII в. се превърнали в истинска заплаха за опазването на наложилия се социален ред.

Днес, обсъждайки подобните условия в места като Индия или други развиващи се държави, не бива да забравяме, че през XVIII в. условията в Англия са били значително по-ужасни. По това време Англия имала население от шест или седем милиона души, от които повече от един милион, вероятно дори два милиона, били отхвърлени бедняци, за които съществуващата социална система не осигурявала препитание. Какво да се прави с тях бил един от най-големите проблеми за Англия през XVIII в.

Друг голям проблем била липсата на суровини. Британците трябвало много сериозно да си зададат въпроса: какво ще правим в бъдеще, когато горите вече няма да могат да осигурят необходимия дървен материал за индустрията ни и за отопление? За властите това било отчаяна ситуация. Държавниците не знаели какво да правят и управляващите монарси нямали абсолютно никакви идеи как да подобрят ситуацията.

Сред тази тежка действителност се появили наченките на модерния капитализъм. Някои хора сред отхвърлените се опитали да организират останалите в малки магазини, като произвеждали нещо. Това било иновация. Тези пионери не произвеждали стоки, достъпни само за висшите класи; те произвеждали евтини продукти, за нуждите на всекиго. И така се зародил днешният капитализъм. Това било началото на масовото производство, фундаменталният принцип на капиталистическата индустрия. Докато старите занаятчииници, обслужващи богатите в градовете, съществували основно заради потребностите на висшата класа, новите капиталисти започнали да произвеждат поевтини стоки, които били достъпни за обикновените хора. Това била масова продукция за нуждите на масите.

Това е основният принцип на капитализма, който съществува днес във всички тези богати страни, в които има добре развита система на масово производство. Големите бизнеси, мишената на най-фанатичните атаки на т. нар. „леви“, произвеждат основно, за да задоволят желанията на масите. Предприятията, произвеждащи луксозни стоки само за богатите, никога не могат да постигнат мащаба на голям бизнес. И днес именно хората, работещи в големи фабрики, са основните потребители на продуктите, произведени в тези фабрики. Това е фундаменталната разлика между капиталистическите принципи на производството и феодалната система от миналото.

Развитието на капитализма се състои в правото на всеки да задоволява потребителя по-добре и/или по-евтино. И този метод, този принцип, успя, за относително кратко време, да преобрази целия свят. Той направи възможен безпрецедентния ръст на световната популация.

През XVIII в. земята в Англия е можела да изхрани само шест милиона души при много нисък стандарт на живот. Днес повече от 50 милиона се наслаждават на по-високо жизнено равнище, отколкото дори богатите през XVIII в. Стандартът на живот в Англия днес щеше да е още по-висок, ако огромна част от енергията на британците не беше разхитена във, според различните мнения, възможни за избягване политически и военни „приключения“.

Това са фактите за капитализма. Така че, ако англичанин – или друг човек в коя да е държава по света – каже днес на приятелите си, че е противник на капитализма, има прекрасен начин да му се отвърне: „Знаеш, че днес населението на земята е десет пъти по-голямо, отколкото е било във вековете преди капитализма; знаеш, че днес всички хора се наслаждават на по-добър стандарт на живот от твоите предци, живели преди капитализма. Но откъде знаеш, че ти би бил единият от десетте, който щеше да живее в отсъствието на капитализъм? Самият факт, че ти днес си жив, е доказателство, че капитализмът е успял, независимо дали ти намираш живота си за стойностен, или не.“

Въпреки всичките си преимущества, капитализмът е нападан и критикуван остро. Необходимо е да разберем причините за тази антипатия. Факт е, че омразата към капитализма се заражда не у масите, не сред самите работници, а от земевладелската аристокрация – царедворците, благородниците на Англия и на другите страни на европейския континент. Те обвиняват капитализма за нещо, което не е особено приятно за тях: през XIX в. по-високите заплати, плащани от индустриалците на работниците им, принуждават и собствениците на земя да плащат повече на земеделците си. Аристокрацията напада индустриалците, критикувайки ги за стандарта на живот на масовите работници.

Разбира се, от нашата гледна точка стандартът на живот на работниците е изключително нисък; условията на труд по време на ранния капитализъм били напълно шокиращи, но не защото новоразвитите капиталистически индустрии навредили на работниците. Хората, назначавани във фабриките, преди това живели в буквално нечовешки условия.

Известната стара история, повторена стотици пъти, че фабриките назначавали жени и деца и че тези жени и деца живеели в задоволителни условия преди да бъдат назначени във фабриките, е една от най-големите фалшификации на историята. Майките, работещи в заводите, не са имали какво да сготвят; те не оставили своите домове и кухни, за да

работят във фабриките – те отишли да работят там, защото нямали кухни, а ако имали такива, нямали храна, която да стотвят в тях. И децата не идвали от удобни ясли. Те били гладувачи и умиращи. А целият шум покрай т.нар. неописуеми ужаси на ранния капитализъм може да бъде оборен с проста статистика: именно в тези години, в които се развива британският капитализъм, именно по време на Индустриалната революция в Англия, в периода от 1760 до 1830 г., именно в тези времена населението на Англия се удвоява, което означава, че стотици хиляди деца, които в миналото щяха да са мъртви, оцеляват и се превръщат в мъже и жени.

Не може да се спори, че условията на живот в миналото са били незадоволителни. Капиталистическият бизнес ги подобрява. Именно тези ранни фабрики са осигурявали средствата за задоволяване на нуждите на своите работници – или директно, или индиректно, изнасяйки продукция и внасяйки храна и суровини от други държави. Отново и отново ранните историци на капитализма са – човек не може да използва по-мека дума – фалшифицирали историята.